

УДК 339.561

Семак Б. Б.

bbsemaak@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-2198-3790, Researcher ID: E-7511-2019

*д.е.н., проф., проректор з наукової роботи, професор кафедри маркетингу,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

Гаврилюк О. М.

gavruliykoleh@gmail.com, ORCID ID: 0009-0007-9254-5073

здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

МЕТОДИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ЕКСПОРТУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Анотація. У статті предметом дослідження виступають механізми й інструменти державної політики забезпечення збільшення обсягів виробництва та експорту вітчизняної аграрної продукції. Метою дослідження визначено обґрунтування методико-прикладних засад формування та реалізації державної політики нарощення обсягів виробництва та експорту аграрної продукції. Показано, що це дозволяє ефективізувати аграрний бізнес, розвинути інфраструктуру сільських територій, забезпечити зайнятістю і доходами місцеве населення. Визначено складові потенціалу виробництва та експорту вітчизняної аграрної продукції, а саме: ресурсну, матеріально-технічну, техніко-технологічну, дистрибуційно-збутову, фінансово-інвестиційну, науково-дослідну, організаційно-управлінську, коопераційну, створення та розвитку кластерних структур. Доведено, що ці компоненти в значній мірі визначають характер і міру розвитку потенціалу систем просування аграрної продукції на експорт, а також складових безпосередньо експортного потенціалу національної економіки (зріз аграрного сектора економіки), зокрема таких, як ресурсна, виробнича, трудоворесурсна, інфраструктурна, інституційно-правова, зовнішньоторговельна, маркетингова, міжгалузева та коопераційна. Аргументовано, що реалізація виробничо-експортного потенціалу вітчизняного аграрного виробництва потребує розробки і реалізації стратегії та тактики нарощення експорту аграрної продукції зі врахуванням інструментарію (за ситуації, що склалася на внутрішньому і зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції) нарощення обсягів експорту вітчизняної продукції за сферами політики: виробництво та експорт аграрної продукції; модернізація техніко-технологічної бази виробництва за рахунок проривних провідних технологій; залучення й ефективне використання інвестицій; покращення ресурсного потенціалу зовнішньоекономічної діяльності; зростання доступності до системи зовнішніх ринків та ін.

Ключові слова: аграрна продукція, аграрний експорт, аграрний сектор економіки, виробництво, експортна діяльність, аграрні підприємства.

Semak Bohdan

bbsemak@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-2198-3790, Researcher ID: E-7511-2019

Doctor of Economics, Professor, Vice-Rector for Research, Professor of the Department of Marketing, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Gavrulyk Oleg

gavrulykoleh@gmail.com, ORCID ID: 0009-0007-9254-5073

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

METHODOLOGICAL AND APPLIED PRINCIPLES OF THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF THE STATE POLICY REGULATING THE PRODUCTION AND EXPORT OF AGRICULTURAL PRODUCTS

Abstract. *The article deals with the mechanisms and instruments of state policy to increase the volume of production and export of domestic agricultural products. It is indicated that Ukraine has a good resource potential for increasing the effective production of high-quality agricultural products, as well as their export to foreign sales markets. At the same time, bringing the production and export potential of the agricultural sector of Ukraine to a new qualitative level requires significant volumes of investment infusions, which, in turn, requires a significant improvement of the investment environment towards the formation of an integrated investment climate. Therefore, the purpose of the study is to substantiate the methodological and applied principles of the formation and implementation of the state policy of increasing the volume of production and export of agricultural products. It is shown that this makes it possible to make agricultural business more efficient, develop the infrastructure of rural areas, and provide employment and income to the local population. The components of the production and export potential of domestic agricultural products are determined, namely resource, material and technical, technical and technological, distribution and sales, financial and investment, research, organizational and managerial, cooperative, creation and development of cluster structures. It has been proven that these components largely determine the nature and degree of development of the components of the potential of systems for the promotion of agricultural products for export, as well as the components of the direct export potential of the national economy (section of the agrarian sector of the economy), in particular, such as resource, production, labor, infrastructure, institutional – legal, foreign trade, marketing, inter-industry and cooperative. It is argued that the realization of the production and export potential of domestic agricultural production requires the development and implementation of a strategy and tactics for increasing the export of agricultural products, taking into account the tools (given the situation on the domestic and foreign markets of agricultural products) of increasing the volume of exports of domestic products by policy spheres: production and export of agricultural products; modernization of the technical and technological base of production due to breakthrough leading technologies; attraction and efficient use of investments; improving the resource potential of foreign economic activity; improving accessibility to the system of foreign markets, etc.*

Keywords: agrarian export, agrarian sector of the economy, agrarian products, export activity, agrarian enterprises.

JEL Classification: F10, F40, Q13, Q18

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2025-45-10>

Постановка проблеми. У реаліях довоєнної економіки України вітчизняний аграрний сектор став одним з найбільш пріоритетних для економічного і соціального розвитку країни. Його стабільність і подальший прогрес мали й продовжують мати величезне значення

для національної економіки, продовольчої безпеки, а також для ринків внутрішнього та зовнішнього секторів. Однак у зв'язку з повномасштабною війною її критично негативними наслідками для виробництва та експорту вітчизняної продукції, особливо

сільського господарства (що в превалюючих масштабах вивозилася з України морським транспортом), аграрний сектор став одним з найбільш постраждалих. І це вимагає підвищення виробництва та ефективності просування й збуту, щоб забезпечити продовольчу безпеку та збільшити експорт вітчизняної аграрної продукції на міжнародні ринки.

Виробництво та експорт аграрної продукції є важливою частиною сільськогосподарського сектора. Для успішного розвитку цієї галузі у сучасних умовах необхідно забезпечити взаємодію між дієвою та ефективною державною аграрною політикою, заходами з підтримки аграрного виробництва, що здійснюються на регіональному та місцевому рівнях, а також політикою самих сільськогосподарських підприємств у керунку нарощення та більш ефективного використання можливостей з виробництва та експорту аграрної продукції, формування та покращення структури й географічного розподілу експорту.

Український аграрний сектор має великий потенціал у зовнішній торгівлі, але для його розвитку необхідна більша увага та співпраця між учасниками ринку. Створення та запровадження ефективних організаційно-економічних механізмів є ключовим завданням для реалізації повного потенціалу у виробництві та експорті аграрної продукції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти розробки та впровадження державної політики, спрямованої на підтримку й стимулювання зростання виробництва й експорту сільськогосподарської продукції у вітчизняному секторі, досліджуються й аналізуються у наукових працях таких дослідників, як, наприклад, І. Безп'ята [1, с. 16–25], А. Брояка [2, с. 14–20], Т. Васильців [3, с. 90–101; 11, с. 855–864], Р. Лупак [3, с. 90–101; 11, с. 855–864], Н. Юрків [3, с. 90–101], А. Гречко [4, с. 146–155], І. Кицюк, І. Фіщук [5, с. 41–45], Ю. Дайновський, Б. Семак [6, с. 69–74], А. Прощаликіна, Т. Петренко [7, с. 22–26], М. Рахман, А. Книш [8, с. 180–184], Т. Сус, О. Ємець, С. Мовчун, С. Онишко, О. Цюпа [9, с. 150–159], Т. Шабатура [10, с. 138–146], Р. Бойко, М. Куницька-Іляш [11, с. 855–864] та інших.

Україна стикається з багатьма причинами, що обмежують зростання виробництва та експорту сільськогосподарської продукції. Ці обмеження можуть бути як об'єктивними (наприклад, кліматичні умови),

так і суб'єктивними (наприклад, недостатня регуляторна база). Для сприяння розвитку процесів виробництва й експорту аграрної продукції слід напрацьовувати все нові і нові рішення (як теоретико-методичного, так і прикладного характеру) заради втілення в життя нових, більш ефективних, у т. ч. організаційно-інноваційних, рішень.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування методико-прикладних засад формування та реалізації державної політики нарощення обсягів виробництва та експорту аграрної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Беззаперечним слід вважати факт того, що реалізація виробничого та експортного потенціалу аграрного виробництва потребує синергії з двох компонент:

(1) ефективне сільськогосподарське виробництво, а також організаційно-управлінські аспекти з просування вітчизняної аграрної продукції на ринок, зокрема зовнішній;

(2) достатня державна підтримка процесів виробництва й експорту аграрної продукції.

Однак, якщо з першим в Україні значних проблем немає, то з другим, вочевидь, є. Відповідно, актуалізується потреба і завдання модернізації державної політики в цій сфері.

Вирішальну роль для визначення конфігурації оптимального, збалансованого та ефективного державного регулювання аграрного сектора відіграє ідентифікація критеріїв і завдань реалізації аграрної політики держави з чітким усвідомленням того, яким вимогам має відповідати сучасний аграрний сектор економіки та які складові мають бути присутні у ньому.

Передусім слід з'ясувати завдання, що повинні вирішуватися у процесі функціонування аграрної сфери економіки держави. Очевидно, мають бути визначені пріоритетні цільові орієнтири і саме на їх вирішенні мають бути сконцентровані зусилля держави. Розпорошення фінансових, матеріальних, людських та інтелектуальних ресурсів на досягнення широкого кола завдань, як засвідчує досвід, неминуче призведе до збереження все ще низькоєфективної державної політики в аналізованій сфері.

Зазначене підтверджується наступним. По-перше, в умовах дефіциту продовольства, що спостерігається на світових ринках, та відповідного зростання цін на нього і загального поступового загострення продовольчої про-

блеми у світі забезпечення основними видами продовольства населення країни є ключовою умовою національної безпеки та соціально-політичної стабільності.

Як засвідчує світовий досвід, недостатність продуктів харчування неминуче призводить і призводить до масових заворушень у країнах та як мінімум ослаблення державної влади. Усі розвинуті й достатньо стабільні країни приділяють велику увагу питанням продовольчої безпеки. Як показують результати аналізування державної політики регулювання розвитку АПК у найбільш розвинутих країн світу, підвищення продовольчої безпеки – пріоритетне завдання в усіх цих країнах.

По-друге, вирішення завдання задоволення соціальних потреб переважно стосується зайнятості економічно активного населення, прийняттого рівня заробітної плати, недопущення зайвої трудової міграції в міста та інші регіони, розвитку соціальної інфраструктури, функціонування дитячих та дошкільних закладів, закладів освіти, охорони здоров'я, культури та відпочинку, будівництва доріг тощо. Саме соціально-економічний розвиток сільських територій є другим пріоритетом усіх розвинутих країн світу.

Невирішення цих питань перетворює сільські території на депресивні, призводить до відтоку працездатного населення, посилення соціальної напруги у містах, зростання злочинності, дефіциту кадрів на селі та економічно невмотивованого зростання вартості трудових ресурсів, що буде негативно впливати на собівартість сільськогосподарської продукції.

По-третє, з огляду на систему оподаткування та бюджетних відносин відсутність достатньої кількості працевлаштованих громадян на селі буде посилювати його фінансовий голод і поступово призведе до повного занепаду. Стрімка урбанізація не дасть змоги розкрити і повністю задіяти агропромисловий потенціал України та посилить існуючі проблеми міст. Замість того, щоб стати джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів, перейти на самофінансування, сільські та селищні ради будуть все більше відтягувати фінансові ресурси міст, збільшуючи їхні проблеми. У результаті держава отримає замкнене коло депресивних процесів, вийти з якого буде вкрай складно. Як показує досвід розвинутих країн, наповнення сільських бюджетів не

є пріоритетною ціллю. Однак причини цього не в ігноруванні даного завдання, а в тому, що розвинуті країни надають потужну урядову фінансову підтримку таким регіонам і повністю фінансують усі необхідні програми розвитку.

По-четверте, виконання завдання забезпечення високої конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вимагає досягнення високої продуктивності праці у сільськогосподарському виробництві, механізації та автоматизації виробництва, використання прогресивних технологій та культури виробництва, дотримання екологічних вимог тощо. Це можливе лише при умові вкладання значних коштів в модернізацію аграрного сектора, переході на сучасні стандарти ведення бізнесу та оплати праці.

По-п'яте, виконання завдання збереження та раціонального використання земельних, водних, інших природних ресурсів, заповідних територій вимагає дотримання норм сівозміни, використання безвідходних технологій, дотримання екологічних норм виробництва та експлуатації природних ресурсів тощо. Якщо це завдання не буде виконано, то у довготривалій перспективі буде спостерігатися невпинне погіршення природної ресурсної бази як для аграрного, так і для туристично-рекреаційного бізнесу, що неминуче призведе до непотрібного підвищення собівартості продукції (товарів, робіт, послуг) та погіршення її якості, зменшення обсягів її реалізації. Водночас перехід межі відтворення призведе до екологічної катастрофи з усіма її руйнівними наслідками. Це основні загальні завдання, які повинні вирішуватися у процесі функціонування аграрної сфери національної економіки. Наступні завдання є специфічними і мають вирішуватися аграрною сферою України.

По-шосте, для України все гострішою стає продовольча проблема, усе більш виснаженими стають землі, що використовуються для вирощування сільськогосподарської продукції та тваринництва, більш засушливим, жарким та нестабільним стає клімат, що пов'язано з процесами глобального потепління. Всі ці об'єктивні фактори збільшують попит на продовольство та підвищують інвестиційну привабливість земель, придатних для сільськогосподарського виробництва. Україна в цьому відношенні є просто унікальною. Вона має треті у світі за площею сільськогосподарські

угіддя, родючі ґрунти, порівняно м'який клімат та великі і розгалужені запаси прісної води. Крім того, сприятливим для бізнесу є геополітичне розташування країни. Україна має давні традиції землеробства та відносно кваліфіковані трудові ресурси.

Основними локомотивами розвитку економіки України, а отже і джерелами надходження коштів є туристично-рекреаційний та агропромисловий комплекси. Однак усі вони тісно пов'язані з селом. Якщо воно не буде розвиватися, то ці «локомотиви» будуть «без коліс» і національну економіку не витягнуть окремі підгалузі промисловості, які ще залишаються конкурентоспроможними. На сьогодні їхня частка у формуванні ВВП країни не є значною і не має потенціалу для стабільного і довгострокового нарощування.

Для вирішення всіх завдань держава повинна використовувати увесь комплекс нормативно-правових, фінансово-економічних, адміністративних, організаційних, науково-методичних та інформаційно-освітніх механізмів державного регулювання та збалансованої підтримки розвитку аграрної сфери.

Для узагальнення критеріїв і завдань державної аграрної політики доцільно звернутися до світового досвіду, в межах якого напрацьовано низку ефективних механізмів і інструментів регулювання розвитку цієї сфери. Зокрема, можуть покриватися витрати на консалтинг та інжиніринг, пов'язані з розробкою процесів та монтажем обладнання. Нові компанії не можуть отримати фінансування в межах цієї програми, але воно може надаватися будь-якій компанії, що пропрацювала більш ніж рік. Кошти, надані в межах ініціативи з агропереробки, не потребують гарантій та на них не нараховуються відсотки. Їх треба виплатити протягом восьми років, причому першу виплату треба зробити через один рік після завершення проекту.

Для впровадження ефективної державної політики збільшення обсягів виробництва та експорту вітчизняної аграрної продукції необхідно активно працювати над розвитком та забезпеченням успішної реалізації зовнішньоекономічного потенціалу галузі сільського господарства. Наразі є можливості для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності, зокрема щодо експорту аграрної продукції, які ще не використані.

Безпідставно виключати збільшення зовнішньоекономічного потенціалу в дослі-

джуваній галузі, оскільки існують значні можливості. В експортній структурі країни панує перевага зерна (особливо кормового), а також іншого виробництва з низьким рівнем обробки та доданої вартості. Обсяги прямих іноземних інвестицій не зростають належною мірою, і співпраця між вітчизняними підприємствами та закордонними партнерами в галузі розвитку інтелектуальних ресурсів, матеріально-технічного забезпечення та інновацій є обмеженою.

Враховуючи зазначене, а також інші проблемні аспекти й перспективи, послідовність зв'язків та напрями розвитку системи експорту вітчизняної аграрної продукції можуть набувати вигляду, як на рис. 1.

Формування та розвиток потенціалу виробництва та експорту вітчизняної аграрної продукції є ключовим завданням державної політики для підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Для досягнення цієї мети використовуються елементи організаційно-економічного механізму.

Необхідно вважати стратегічним завданням державної політики розвиток та зміцнення зовнішньоекономічного потенціалу вітчизняної аграрної продукції. Ефективність реалізації цієї мети виявляється через збільшення обсягів експорту аграрної продукції шляхом підвищення врожайності, розширення виробничих можливостей та посилення експортної інфраструктури для просування продукції за кордон.

Це означає, що важливо не лише збільшувати експорт аграрної продукції, але й забезпечити зростання участі вітчизняної продукції такого сектора на міжнародних та регіональних ринках. Це сприятиме підтвердженню позицій України на ринках, збільшенню та розширенню замовлень з-за кордону. Доцільність і потенціал розвитку виробничих потужностей для подальшої реалізації аграрної продукції на міжнародних ринках напряму залежать від зміцнення позицій нашої країни у цій сфері.

У світлі розвитку вітчизняного виробничо-експортного потенціалу аграрної сфери слід говорити й про важливість імпорту сучасних технологій та обладнання для агропромислових підприємств; можна сказати, що необхідно використовувати передові розробки або створювати їх самостійно. Без використання сучасного обладнання та технологій вітчизняні компанії будуть неспроможні

Рис. 1. Послідовність зв'язків та напрями розвитку системи експорту вітчизняної аграрної продукції

Джерело: авторська розробка

конкурувати на світових ринках аграрної продукції із зарубіжними виробниками та посередниками.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Україна має гарний природно-ресурсний потенціал для нарощення обсягів й ефективного виробництва високоякісної аграрної продукції,

а також її експорту на зовнішні ринки збуту. При тому виведення виробничо-експортного потенціалу аграрного сектора України на новий якісний рівень вимагає значних обсягів інвестиційних впливів, що, своєю чергою, стосується значного покращення середовища реалізації відповідного виробничо-експортного потенціалу.

При формуванні й реалізації публічної політики в аналізованій сфері слід ідентифікувати складові потенціалу виробництва та експорту вітчизняної аграрної продукції. Встановлено, що такими слугують: ресурсна, матеріально-технічна, техніко-технологічна, дистрибуційно-збутова, фінансово-інвестиційна, науково-дослідна, організаційно-управлінська, коопераційна, створення та розвитку кластерних структур.

Вплив на ці компоненти дозволяє у значній мірі визначати характер і міру розвитку складових потенціалу систем просування аграрної продукції на експорт, а також складових безпосередньо експортного потенціалу аграрного сектора національної економіки, зокрема таких, як ресурсна, виробнича, трудоворесурсна, інфраструктурна, інституційно-правова, зовнішньоторговельна, маркетингова, міжгалузева та коопераційна.

Своєю чергою, реалізація виробничо-експортного потенціалу вітчизняного аграрного виробництва потребує розробки і реалізації стратегії та тактики нарощення експорту аграрної продукції з урахуванням інструментарію (за ситуації, що склалася на внутрішньому і зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції) нарощення обсягів експорту вітчизняної продукції за сферами політики: виробництво та експорт аграрної продукції; модернізація техніко-технологічної бази виробництва за рахунок проривних провідних технологій; залучення й ефективного використання інвестицій; покращення ресурсного потенціалу зовнішньоекономічної діяльності; збільшення доступності до системи зовнішніх ринків та ін.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері стосуються обґрунтування обсягів та джерел формування ресурсного забезпечення реалізації інструментарію стимулювання збільшення обсягів й ефективізації виробництва та експорту вітчизняної аграрної продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безп'ята І. Зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектора – джерело надходження іноземних інвестицій. *Економічний дискурс*. 2016. Вип. 3. С. 16–25.

2. Брояка А. А. Адаптація зовнішньоторговельної діяльності аграрних підприємств до сучасних економічних умов. *Економіка, фінанси, право*. 2016. № 4/2. С. 14–20.

3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. *Економіка України*. 2021. Вип. 2. С. 32–51.

4. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Юрків Н. Я. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 90–101.

5. Гречко А. В. Імплементация зарубіжного досвіду стратегічного управління на вітчизняних підприємствах аграрного сектору. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2021. № 19. С. 146–155.

6. Дайновський Ю. А., Семак Б. Б., Вовчанська О. М. Стратегічне значення комунікацій як складової маркетингового потенціалу підприємства. *Підприємництво і торгівля*. 2018. № 22. С. 69–74.

7. Пітель Н. Я. Проблеми розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрної сфери економіки України. *Агросвіт*. 2019. № 16. С. 25–34.

8. Прошаликіна А. М., Петренко Т. С. Місце України на світовому ринку продукції АПК. *Агросвіт*. 2018. № 11. С. 22–26.

9. Рахман М. С., Книш А. С. Аналіз тенденцій розвитку експортно-імпортних операцій сільськогосподарської продукції України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 45. С. 180–184.

10. Сус Т., Ємець О., Мовчун С., Онишко С., Цюпа О. Формування стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору та фінансування її реалізації. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 6 (47). С. 150–159.

11. Шабатура Т. Розвиток експортного потенціалу аграрного сектору національної економіки в умовах економічної глобалізації. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2021. № 1. С. 138–146.

12. Lupak R., Mazyuk B., Zaychenko V., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T. Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. Vol. 8 № 1. P. 70–88.

REFERENCES

1. Bosp'iata I. (2016), Zovnishnoekonomichna diialnist aharnoho sektora – dzherelo nadkhodzhennia inozemnykh investytsii [Foreign economic activity of the agrarian sector – a source of foreign investment inflow]. *Ekonomichnyi dyskurs – Economic Discourse*, vyp. 3, s. 16–25.

2. Broiaka, A. A. (2016), Adaptatsiia zovnishnotorhovelnoi diialnosti ahrarnykh pidpriemstv do suchasnykh ekonomichnykh umov [Adaptation of foreign trade activity of agricultural

enterprises to current economic conditions]. *Ekonomika, finansy, pravo – Economics, Finance, Law*, no. 4/2, s. 14–20.

3. Vasylytsiv, T. H., Lupak, R. L. and Voloshyn, V. I. (2021), Stratehichni imperatyvy derzhavnoi polityky protydyi hibraydnym zahrozam i zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Strategic imperatives of state policy to counter hybrid threats and ensure economic security of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, vyp. 2, s. 32–51.

4. Vasylytsiv, T. H., Lupak, R. L. and Yurkiv, N. Ya. (2012), Instytutysiine zabezpechennia rozshyrennia finansovykh mozhlyvostei pidpriemstv promyslovosti ta APK na rehionalnomu rivni [Institutional support for expanding financial opportunities of industrial and agro-industrial enterprises at the regional level]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, no. 3, s. 90–101.

5. Hrechko, A. V. (2021), Imple-mentatsiia zarubizhnogo dosvidu stratehichnogo upravlinnia na vitchyznianskykh pidpriemstvakh ahrarnoho sektoru [Implementation of foreign strategic management experience in domestic agricultural enterprises]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU “Kyivskyi politekhnichnyi instytut” – Economic Bulletin of NTUU “Kyiv Polytechnic Institute”*, no. 19, s. 146–155.

6. Dainovskyi, Yu. A., Semak, B. B. and Vovchanska, O. M. (2018), Stratehichne znachennia komunikatsii yak skladovoi marketynhovoho potentsialu pidpriemstva [Strategic importance of communications as part of a company's marketing potential]. *Pidpriemnytstvo i torhivlia – Entrepreneurship and Trade*, no. 22, s. 69–74.

7. Pitel, N. Ya. (2019), Problemy rozvytku eksportoorientovanoi diialnosti ahrarnoi sfery ekonomiky Ukrainy [Problems of development of

export-oriented activity of Ukraine's agricultural sector]. *Ahrosvit – AgroSvit*, no. 16, s. 25–34.

8. Proshchalikina, A. M. and Petrenko, T. S. (2018), Mistse Ukrainy nasvitovomurynkuproduktssii APK [Ukraine's place in the world market of agro-industrial complex products]. *Ahrosvit – AgroSvit*, no. 11, s. 22–26.

9. Rakhman, M. S. and Knysh, A. S. (2019), Analiz tendentsii rozvytku eksportno-importnykh operatsii silskohospodarskoi produktssii Ukrainy [Analysis of trends in the development of export-import operations of Ukrainian agricultural products]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, vyp. 45, s. 180–184.

10. Sus T., Yemets O., Movchun S., Onyshko S. and Tsiupa O. (2022), Formuvannia stratehii innovatsiinoho rozvytku ahrarnoho sektora ta finansuvannia yii realizatsii [Formation of the strategy of innovative development of the agrarian sector and financing of its implementation]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 6 (47), s. 150–159.

11. Shabatura T. (2021), Rozvytok eksportnogo potentsialu ahrarnoho sektoru natsionalnoi ekonomiky v umovakh ekonomichnoi hlobalizatsii [Development of the export potential of the agrarian sector of the national economy under economic globalization]. *Ekonomichnyi visnyk Prychornomoria – Economic Bulletin of the Black Sea Region*, no. 1, s. 138–146.

12. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kuniyska-Iliash M. and Vasylytsiv T. (2022), Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 8, no. 1, p. 70–88.

Стаття надійшла до редакції
21 квітня 2025 р.